

Миљана Мацан, виши дипломирани библиотекар
ЈУ Матична библиотека Источно Сарајево
miljanamacan@yahoo.com

УДК: 027.52(497.6 И.Сарајево)
DOI: 10.7251/BSCSR1908125M

ЛЕГАТ ЂОРЂА ПЕЈАНОВИЋА

Сажетак: Матична библиотека Источно Сарајево брине о посебним збиркама у оквиру којих се налази и Легат Ђорђа Пејановића. Ђорђе Пејановић (1878-1962) био је српски научни и културни радник, истакнути библиотекар, историчар и теоретичар библиотекарства, библиограф и оснивач српских културних друштава. Био је српски политички активиста против аустроугарске окупације, члан српских националних друштава за национално просвјетивање и ослобађање од аустроугарске окупације, један је од главних уредника Српског културног друштва „Просвјета“ у Сарајеву, члан тајног друштва и уређивач листа *Српска свијест*, сарадник српских листова *Српска ријеч*, *Поглед* и *Народ* у Сарајеву. Радио је као главни библиотекар Српске централне библиотеке у Сарајеву и учествовао у оснивању Српског дилетантског позоришта у Сарајеву.

Грађа Легата има велики потенцијал са научног, културног и историјског аспекта. Рукописи, преписка, те службени и лични документи свакако су најзначајнија и највреднија група Легата, која свједочи о наставничком, библиотечком, библиографском и просвјетном раду Ђорђа Пејановића.

Намјера Матичне библиотеке Источно Сарајево је да такву грађу учини доступном свим корисницима: научницима, истраживачима, ученицима, студентима, заинтересованој јавности и туристима. Један од начина је отварања ове вриједне збирке јавности кроз пренос грађе у дигитални облик и презентација занимљивим штампаним и виртуелним изложбама. Осигурање њеног кориштења путем интернета те укључивање културно-историјске баштине у образовне процесе, процесе научних истраживања, провођења слободног времена и у друге сврхе представљају један од главних задатака Матичне библиотеке.

Дигитализација ће омогућити очување грађе (оштећене, старе, крхке грађе попут старих рукописа, јединствених примјерака, фотографија) за будуће нараштаје, јер свјесни смо небриге о грађи која у друштву има велику вриједност, а за коју не постоје планови дугорочног чувања, јер се налази у опасности да буде читљива. Захваљујући интернету културно благо биће доступно свима, било гдје да се налазе, а ствар је само у отворености да се примјене нове информационе технологије чиме се сlijеди пут савременог библиотекарства.

Кључне ријечи: Ђорђе Пејановић (1878-1962), посебне збирке, рукописна грађа, промоција, дигитализација, информационе технологије, Матична библиотека Источно Сарајево.

Матична библиотека Источно Сарајево брине о посебним збиркама у оквиру којих се налази и Легат Ђорђа Пејановића. Ђорђе Пејановић (1878-1962) био је српски научни и културни радник, истакнути библиотекар, историчар и теоретичар библиотекарства, библиограф и оснивач српских културних друштава. Био је српски политички активиста против аустроугарске окупације, члан српских националних друштава за национално просвјешћавање и ослобађање од аустроугарске окупације, један је од главних уредника Српског културног друштва „Просвјета“ у Сарајеву, члан тајног друштва и уређивач листа *Српска свијест*, сарадник српских листова *Српска ријеч*, *Поглед* и *Народ* у Сарајеву. Радио је као главни библиотекар Српске централне библиотеке у Сарајеву и учествовао у оснивању Српског дилетантског позоришта у Сарајеву.

Ђорђе Пејановић је рођен 15. (27.) августа 1878. године у Мостару, гдје је завршио мушку Српску основну школу. Као одличан ученик, а уз помоћ Српске црквено-школске општине, школовање наставља у сарајевској Првој гимназији, тада најчувенијој школској установи у БиХ. Студије уписује у Бечу, уз стипендију Земаљске владе, а уз услов да студира групу математика и физика. Због учешћа у студентским демонстрацијама, Пејановић и већина српских студената, морали су да напусте даље школовање у Бечу. Школовање наставља у Загребу и успјешно полаже испит за наставничко звање у средњим школама чиме је завршено Пејановићево школовање. Добија службу у српској гимназији у Пљевљима, потом у српским гимназијама у Солуну и Скопљу. Неповољне животне прилике су га натјерале да се врати у Сарајево. Знао је да ће ново запослење тешко наћи у Босни и Херцеговини, јер га је окупациона власт сматрала неподобним. Интезивно

сарађује у листовима и часописима, све док није био изабран за библиотекара Српске централне библиотеке 1912. године. Уз тај посао уређивао је и лист *Просвјета*. Од тада је цио свој радни и животни вијек, са прекидима у току Првог и Другог свјетског рата, био везан за Сарајево и Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“, у којем је обављао различите функције и послове - уредника, приређивача, предавача и секретара, књиговође и благајника. Умро је 22.02.1962. године. Сахрањен је у Сарајеву на српском православном гробљу на Кошеву.

Легат је стигао у Матичну библиотеку у септембру 2018. године, захваљујући Јованки Беби Чагоровић, унуци Ђорђа Пејановића, која је предала библиотеци сву грађу коју је као његова наследица сматрала вриједном и значајном. У раду ће бити приказано најзначајније и најзанимљивије из Легата, што смо до сада успјели открити и утврдити.

Грађа Легата је подијељена у неколико цјелина: Дјела, Преписка, Документи, Библиотека, Исјечци из штампе, Фотографије, Разно. До сада су физички сређене прве четири цјелине, а један њихов дио је у процесу дигитализације, те ће бити представљене у даљем тексту.

Цјелина Дјела обухвата оригиналне рукописе Пејановићевих књига и текстова које је објављивао у листовима. Листови рукописа књига писани су руком или писаћом машином. Постоји неколико варијанти истог рукописа књиге, чак и са разликама у наслову књиге. Тако, на примјер, рукопис књиге *Миграције, размјештај и етнички процеси становништва БиХ* има три редакције и два различита наслова. У овој цјелини налазе се и: рукопис од 72 листа под насловом *Градови, вароши и градске организације у БиХ; Националне и вјерске прилике у средњовјековној Босни и Херцеговини*, 18 листова; *Књижнице/библиотеке/ у Бих*, 36 листова куцани писаћом машином: *Издавачка дјелатност у НРБиХ у 1952. години*, текст од 5 листова рукописа, штампан у часопису *Преглед* 1952. године.; рукопис од 134 листа под

насловом *Из културне историје БиХ*, куцан писаћом машином; *Основни проблеми библиотека у Босни и Херцеговини –некад и сад*, у рукопису и прекуцано на 26 листова; *Дјечији и омладински листови у Босни и Херцеговини 1850-1960*, у рукопису и прекуцано на 72 листа; Значајно је да велики број рукописа прати и радни материјал који је био основ за настанак коначног рукописа: попис грађе /наслова текстова/ са знацима да је прегледано или да треба прегледати или пронаћи, краће биљешке, те исјечци новинских чланака везаних за тему истраживања и географске карте. Тако се грађа за изучавање становништва БиХ налази у три свеске писане графитном оловком и налив пером. У ову цјелину сврстан је рукопис, превод Стриндбергових новела *Историјске минијатуре*. На наловној страни пише „*Са њемачког ауторизованог превода превео Ђође Пејановић*“. Цјелина садржи и веома вриједне Пејановићеве незавршене и необјављене мемоаре, тј. један њихов дио, под насловом *Животопис и јавно дјеловање Ђорђа Пејановића*. Мемоари су подијељени у два дијела, на *Животопис Ђорђа Пејановића-шира редакција*, рукопис од 12 листова и други дио под насловом *Мој јавни живот*, рукопис од 32 листа.

Цјелина Преписка садржи писма упућена Ђорђу Пејановићу, писма које је Пејановић писао другима, породична писма, писма чланова породице упућена другима, дописнице и разгледнице. Из ове цјелине издвајамо најбројнију-службену преписку- писма која је Пејановић упутио другима: преписка са Земаљском владом од 20 листова, преписка са Српском академијом наука у вези издавања књиге *Становништво у БиХ* од 14 писама, преписка у вези издавања књиге *Библиографија штампе БиХ 1850-1941* од седам писама, два писма упућена издавачкој кући „Веселин Маслеша“ а у вези издавања књиге *Историја библиотека БиХ*. Најбројнија је преписка са СПКД „Просвета“ и „Просвете“ са Срском Патријаршијом, а у вези *Фонда Николић-Тузлић* са писмима на 95 листова и још 30 писама које је Пејановић

послао другим установама и особама. Издвојићу неколико значајних података из преписке.

Из једног писма упућеног Главном одбору СПКД „Просвјета“ (Сарајево, 11.07.1941.) сазнајемо да је Пејановић већ дуже вријеме тешко болестан и да ће помоћ потражити на клиници у Београду. Већ у то вријеме „Просвјета“ није радила због ратних дешавања, па у писму, као савјестан и одговоран радник, наводи како његово одсуство неће шкодити раду „Просвјете“. Сусрећемо се и са податком да је Пејановић један од легатора „Просвјете“. Иначе, легатори „Просвјете“ су прилагали најмање 20.000 динара или су завјештавали имање од најмање толике вриједности.

У Легату се налази примјерак писма (12.03.1958.) које је Пејановић упутио уредништву *Медицинског гласника* у Београду у којем каже да им на захтјев шаље књигу „*Споменица Мис Аделине Паулине Ирби, коју сам ја уредио, а издала Просвета...*“, а на крају писма додаје „*Молим вас да из ове књиге узмете податке који Вас интересују, онда ми књигу повратите јер је данас врло ријетка*“. Како на *Споменици* није наведен податак о уредништву, онда ово писмо доказује да је уредник издања Ђорђе Пејановић, а разарања Другог свјетског рата су допринијела да број примјерака *Споменце* буде сведен на мали број. Велики је број писама, чак 43, које је Пејановићева кћерка Драгица Леовац упутила библиотекама или другим установама а тичу се продаје рукописа њеног оца.

Цјелина Документа обухвата документа Ђорђа Пејановића разврстана на следећи начин: тестамент, родни лист, домовница, свједочанства о школовању и дипломе, свједоцба понашања, документа о војној обавези, љекарска увјерења, вјенчани лист, документа о службовању (у „Просвјети“, Пљевљима, Београду, Солуну и Скопљу), документа о пензионисању, стамбена рјешења и уговори... Тестамент носи наслов *Моја последња воља*, а садржи и *Прилог тестаменту* и писмо *Драга кћери*. Тестаментом своју имовину оставља

кћери Драгици Леовац. У *Прилогу тестамену* пише да је Пејановић издвојио књиге и листове које треба „чувати за успомену и не отуђивати без нужде“, а остале књиге и листове „распродати или оставити за личну употребу. Особито треба водити рачуна о ријетким књигама и листовима. (Ако се буду продавали, продати их што скупље)“. У потпису тестамена стоји: „Ђорђе Пејановић, професор и виши библиотекар“. У писму својој кћери Драгици Пејановић пише: „Шаљем ти у прилогу мој тестамент-Моју посљедњу вољу. То је оригинал, а дупликат се налази у мојим стварима, заправо у моме животопису... Увјерен сам да ћеш стриктно поступати по одредбама мога тестамена... Од продатих ствари могла би подићи нам трајнији споменик“, при чему је мислио на надгробни споменик за његову супругу Милицу и себе. Писмо је датирано на 8. јануар 1962. године. А у потпису писма стоји: „Воли те и поздравља твој тата“.

Велики број докумената је у оригиналу на њемачком језику па постоје и преписи истих, као што нпр. *Ансолуториј* или *Свједочанство* из 1902. године, који је Пејановић добио да је завршио студије на Мудрословном факултету Краљевског свеучилишта Фрање Јосифа I у Загребу, на групи математика и физика, има оригинал на њемачком језику и препис. У *Уредовној свједоци* је наведено „да је предавања полазио марљиво и да му је владање посве како треба према академичким прописима било“. Равнатељство краљевског испитног повјеренства издало му је 1905. године и *Свједоци* средњошколског учитеља којом му је „признало способност да може те предмете учити у нижим разредима средњих школа“.

Од стране Министарства просвјете НР Босне и Херцеговине, а на основу поднесене молбе за регулисање пензије, Пејановићу је издан документ из којег се види гдје је и колико провео на културно просвјетном раду. Тако пише да је од септембар 1902. до августа 1912. радио као професор гимназија у Пљевљима, Солуну и Скопљу. На раду у СПКД

„Просвјета“ као секретар и библиотекар од августа 1912. до јула 1914, са прекидом првог свјетског рата, да би наставио рад у „Просвјети“ од новембра 1918. до јула 1941. Рад прекида и у току Другог свјетског рата и од 1945. до пензионисања и даље је запослен у „Просвјети“. Такође је наведено да се у државну службу признају и године проведене у ратовима, а оне из Првог свјетског рата *„броје му се за пензију двоструко“*.

Цјелина Библиотека састоји се од Пејановићевих дјела и дјела других аутора и то 20 монографских, 7 периодичних публикација и 4 сепарата. Из ове цјелине издвајамо дјела Ђорђа Пејановића: *Кратка упуства за оснивање, уређење и руковање народних јавних књижница* (1920); *Просветин буквар за одрасле неписмене* (1931), латинични, за течајеве одраслих у грађанству и у војсци; *Становништво, школство и писменост у крајевима бивше Босне и Херцеговине* (1939); *Просветин буквар за одрасле неписмене* (1940), ћирилични, намијењен учитељима течајева за неписмене и свим школским ђачким и наставничким књижницама; *Штампа Босне и Херцеговине 1850-1941.* (1949); *Босанско-херцеговачка библиографија књига и брошура 1945-1951.* (1953); *Становништво Босне и Херцеговине* (1955); *Просветина читанка за одрасле* (1932) коју је саставио заједно са Јовом Вуковићем.

Сепарат уз часопис *Библиотекарство* (1960, бр.1) садржи текст Ђорђа Пејановића под насловом *Из живота „Просветине“ централне библиотеке у Сарајеву*.

У Просвјетином зборнику поводом прославе 25-годишњице СПКД „Просвјета“ (1927) објављен је Пејановићев реферат *Народне јавне књижнице и рад на друштвеном просвјетивању. Преглед десетогодишњег рада Просветиних књижница, за период 1913-1923. године*, објављен је у *Просветином гласнику* (1923, бр.7 и 8), у његовом службеном дијелу.

Библиотека садржи и преводе Ђорђа Пејановића са њемачког оригинала; *Сањало*, приповијетке, (1919) аутора

Кнута Хамсуна; *Женски покрет* (1923), ауторке Елен Кеј; *Путопис кроз Босну, Србију, Бугарску и Румелију 1530.*, (1950), аутора Бенедикта Курипеша; *Трговачки друмови и рудници Србије и Босне у средњем вијеку* (1951), аутора Јосипа Јирачека. Нека од издања немају наведене податке о Пејановићевом раду на њима. Тако није наведено да је књигу *Благодати лепоте* (1920), енглеског аутора Џона Раскина превео Пејановић. Такође, није наведен ни као уредник два Просвјетина издања: на *Споменици прославе стогодишњице рођења Мис Аделине Паулине Ирби* (1934) и *Споменици Васиља Грђића* (1935). На таквим издањима Пејановић је аутографом написао „*Уредио Ђорђе Пејановић*“.

Из рукописне грађе легата видимо да је као теоретичар и историчар библиотекарства Ђорђе Пејановић писао стручне и теоријске радове о библиотекарству и дао значајан допринос прилозима историје библиотека У Босни и Херцеговини. Значајан је број радова о школству и писмености у Босни и Херцеговини и народном просвјећивању, те радови о културним, просвјетним, социјалним и другим друштвима и задругама. Као историчар штампе и штампарства писао је о листовима, часописима, календарима и штампаријама у Босни и Херцеговини. Био је заинтересован за књижевне и историјске теме и за политичка и друштвена стања, а доста је обимно и дјело о демографским кретањима и бројности становништва у Босни и Херцеговини.

У раду ћу да укратко представим један, али и најзначајнији сегмент дјеловања и рада Ђорђа Пејановића, а то је службовање у СПКД „Просвјета“ заснован на истраживању грађе из легата, његових рукописних, али недовршених, мемоара под насловом *Животопис и јавно дјеловање Ђорђа Пејановића*, које је почео да пише у позним годинама, те осталих докумената везаних за друштво „Просвјета“ и њену библиотеку. Рад у Српској централној библиотеци и функција секретара, уредника листова и приређивача књига у друштву

„Просвјета“ су незаобилазан дио његове биографије и круна његовог рада и дјеловања.

Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“ основано је 1902. године у Сарајеву са циљем очувања српске културе и идентитета у Босни и Херцеговини, а рад је прекидан 1914. и 1941. године када је прогоњена и ометана у раду, подозриво гледана и сматрана непријатељем режима. 1914. године њена имовина је конфискована, а други пут 1941. године „Просвјета“ је распуштена, имовина ликвидирана и постала власништво НДХ. Аустроугарска окупациона власт је Просвјетине функционере строго осудила, па је Пејановић као антидржавни елемент отјеран у заточеништво у Арад, а потом у Нижиред па у Шопроњек у Мађарску.

У рукопису чланка за *Просвјетин Календар* (Загреб) за 1948. годину о прогону „Просвјете“ Пејановић пише: *„Значај и важност рада Просвјете најбоље су оцијенили непријатељи Просвјете, и уопште српског народа, који су пријеким оком гледали на све већи утицај и све већи успјех ове скоро јединствене културне установе. Оба пута када је Босна и Херцеговина запала у ратни вртлог непријатељи су затворили Просвјету, опљачкали сву њену имовину, растурили организацију, попалили или продали књиге, сву непокретну имовину или продали или пренијели на себе. Али је пропашићу непријатеља Просвјета оба пута поново васкрсла из пепела.“*

Пејановић у мемоарима каже како су неки догађаји оставили на њега јаче утиске и памти их још у свјежој успомени, а то су затварање СПКД „Просвјета“ и страдање Просвјетине централне библиотеке. Непријатељски режими су за вријеме свјетких ратова *„ растурали и ликвидирали „Просвјету“, да од ње не остане ништа... Вандализам и животињска мржња према „Просвети“ најбоље се види у непријатељском држању окупаторских режима према Просветиној централној библиотеци“*. Ипак, сваки пут

послије завршетка рата „*Просвета је поново ницала из пепела, расла и достигала не само пријашњи успон, него га и знатно премашивала*“.

У рукопису *Просвјетине књижнице* пише „*За вријеме Првог свјетског рата однесено је из Библиотеке преко 2.500 књига првокласне вриједности, већином штампаних у Србији.*“ Пејановић даље каже да је један дио књига однесен, а други дио је страдао јер су биле штампане ћирилицом.

Такође, у рукопису под насловом *Непронађене библиотеке* и доданим аутографом *Опљачкано за вријеме рата 1941-1945.*, Пејановић наводи попис свих несталих, покрадених вриједности из манастира, цркава, синагога, цамија, музеја и библиотека у БиХ. Нестале су веома ријетке старе и рукописне књиге, рукописи на пергамену, јеванђеља и друге богослужбене књиге са златним и сребрним корицама, Мојсијево књиге у златом извезеном повезу од самта, Куран писан руком, стар преко 600 година, књиге штампане у XV, XVI и XVII вијеку, сва дјела Пабла Пикаса и дјела француских импресиониста, итд...У попису стоји да је из Просвјетине библиотеке у Сарајеву „*однешено 24.152 књиге, међу којима, 119 књига које су биле раритети или уникати најстаријих издања те се не могу више нигдје набавити.* Ако се осврнемо на Пејановићев чланак из 1957. године, објављен у *Билтену друштва библиотекара*, у којем каже: „*Кад је почео рат 1941. године Просвјетина централна библиотека у Сарајеву имала је 44.200 свезака, од којих је било 28.750 униката и 15.450 дупликата*“, онда заиста видимо тенденцију уништавања ове библиотеке.

Циљеви СПКД „Просвјета“ су били стипендирање српских ђака и студената, помагање у оснивању ђачких домова, пружање помоћи сиромашној дјечи, организовање алфаветских течајева, оснивање српских земљорадничких задруга, оснивање сталних и покретних књижница и читаоница у варошима и селима, штампање и издавање поучних и забавних књига за широке народне слојеве и свака

друга културно-просвјетна акција међу свим слојевима народа. О просвјеђивању народа Пејановић у једном рукопису каже: „*Ни писменост, ни знање, ни јаче умно развиће народа неће донијети плода ако нема јаке моралне подлоге. Наш је народ највише дао у културном, националном и политичком правцу кад је најнеписменији и најнепросвећенији био. То је могао постићи, јер је имао високе моралне особине, без којих појединац може успјети али народ не може...*“ *Просветин буквар за одрасле неписмене*, који је саставио Ђорђе Пејановић, у периоду од изласка до 1941. године имао је 11 издања у 275.000 примјерака, а број течајеваца прелази преко 200.00, о чему говори у тексту *Три периода рада и живот Просвете 1902-1949*. Такође, на омоту овог рукописа Пејановић је написао „*Никад није објављено*“.

Састављајући *Читанку за одрасле* (1932) Пејановић ју је намијенио „*просвјеђивању одраслих који нису свршили основну школу ни коју другу нижу школу, а научили су читати и писати у аналфабетским течајевима*. Читанка је прихваћена од Министарства просвјете Краљевине Југославије (Одлука бр. 79631, од 31.10.1931.) „*за употребу у аналфабетским течајевима у грађанству и војсци док се не усвоје уџбеници државног издања*“.

Круну рада „Просвјете“ представљало је оснивање Просвјетине Српске централне библиотеке при чему је главну улогу у њеном организовању имао управо изванредни стручњак и библиотекар Ђорђе Пејановић. О уређењу и раду Библиотеке, у рукопису *Три периода рада и живот Просвете 1902-1949*, каже: „*била је савремено и технички добро уређена. Њен рад базиран је на принципима практичности, једноставности, солидности рада и обраде и највећег успјеха са утрошком минималне снаге. И обрада и каталогизирање и смјештај књига и техника издавања књига на читање полазили су од тенденције: да се књига обради тако да буде довољно и потпуно специјализирана и да се читалачкој публици омогући да до тражене књиге дође што прије...За*

читаоце, ученике средњих школа, формирана је нарочита засебна библиотека...О раду у Библиотеци и о издавању књига вођени су посебни дневници рада...вођене су нарочите статистике (статистика о броју читалаца, о занимању читаоца, о узимању и издавању књига)...Вођена су четири каталога: азбучни, стручни, локални и специјални (књиге босанско-херцеговачких писаца и књиге које обађују теме које се тичу Босне и Херцеговине).“ Пејановић је упутио писмени приједлог Народној библиотеци НРБиХ у Сарајеву (31.05.1948.) за израду поменутог специјалног каталога, којег је назвао *Босненсиа*. У приједлогу је образложио потребу формирања таквог каталога „ради упознавања живота, стања и прилика у Босни и Херцеговини и да би се помогло научним радницима и истраживачима...“. О садржају каталога каже да „би се унијело све што има књига, листова и осталих едиција, а тичу се Босне и Херцеговине...“ Такође, због обимности посла тражио је додатну радну снагу. Након тога Народна библиотека НРБиХ формира комисију за израду каталога. Говорећи о свом јавном раду у мемоарима каже: „Послије престанка рада „Просвјете“ радио сам у Народној библиотеци НРБиХ као виши библиотекар од 1949-1950. године, до пензионисања у прољеће 1950. године. Послије пензионисања наставио сам рад у Народној библиотеци као хонорарни намјештеник, све до краја 1958. године, када сам престао сасвим да радим“.

Ђорђе Пејановић је својим радом дао велики допринос нашој науци у култури, а што је за струку посебно значајно - развоју библиотекарства у Босни Херцеговини. До данас Пејановић није добио мјесто које заслужује, а то је мјесто у самом врху истакнутих српских библиотекара. Само појединци су у новије вријеме код нас препознали његов значај, у првом реду Друштво библиотекара Републике Српске, чије награде које додјељује за најбољу библиотеку и библиотекара Републике Српске носе име Ђорђа Пејановића. Исцрпније се темом бавио проф Војислав Максимовић у

оквиру текстова и библиографије СПКД „Просвјета“, гдје су пописани Пејановићеви радови везани за „Просвјету“. Ипак, тек је проф Милена Максимовић у својој докторској дисертацији *Живот и дјело Ђорђа Пејановића* дала потпуну слику живота и дјеловања Ђорђа Пејановића и увид у његово укупно стваралачко дјело и при томе му дала и оцјену која му припада.

Говорећи у мемоарима о свом јавном раду, Пејановић каже да је сваки облик његовог дјеловања био у вези са културно-просвјетним радом, настојећи да помогне „*друштвени развитак нашег доста заосталог свијета у томе погледу*“. Између осталог у том дијелу животописа пише о Друштву библиотекара БиХ: *“Од момента формирања и почетка рада био сам члан управе друштва, а неко вријеме и председник управног одбора. Својим учешћем у раду друштва настојао сам да што више припомогнем да друштво што успјешније врши свој задатак”*. Друштво библиотекара БиХ основано је 1949. године, а према његовим ријечима „*с циљем пружања стручне помоћи организацији и раду књижница по цијелој БиХ, као и активно дјеловање у правцу образовња библиотечких радника*“. Управо ту мисију данас има и наше Друштво библиотекара Републике Српске.

У једном поднаслову мемоара *Остали јавни рад* пише о јавном раду којим се бавио краће вријеме, али који није мање значајан, а садржи занимљиве чињенице, па ћу споменути неке. О свом публицистичком раду каже како се на том пољу почео огледати још као гимназијалац: „*У Српској свијести почела је од првог броја да излази моја приповијетка под насловом Издајца и под потписом Бановић Страхиња. Настављена је у другом броју, али се није у њему завршила.. То је био мој први и последњи рад из области лијепе књижевности*“. *Српска свијест* је био лист истоименог тајног ђачког друштва које су основали ученици старијих разреда гимназије, чији је члан био и Пејановић. Задатак друштва је

био да набавља књиге политичко-националног карактера из Србије и да их растура међу српски народ.

Политичко-националним радом почео је да се бави у гимназијским данима. Пејановић за себе каже да није био политичар од заната и то није било његово главно дјеловање. Цио његов јавни рад био је у духу општих народних интереса, а општа национална политика занимала га је са тог аспекта. О свом првом политичком дјеловању пише: *„Тајно ђачко друштво „Српска свијест“ основали су неки Срби ученици петог и шестог разреда гимназије 1896. године. Друштво је поред књижевно-социјалног карактера имало и јаку национално-политичку тенденцију. Док је постојало обухватало је не само Србе ђачке гимназије, него и Србе по учитељској, средњој техничкој и богословској школи...Растурање књига политичко-националног карактера било је захватило толико широк замах да је Земаљска влада у Сарајеву тражила од управе гимназије да испита цијелу ствар и стане на пут томе раду“*. Рад тајног друштва прекинут је 1905. године, а као отворена присталица и свјестан помагач рада друштва, Пејановић је остао све до његовог свршетка.

Јавна иступања на политичко-националном путу била су и *Отворена писма* (1901/1902) аустријској влади, у којима су Срби студенти оптуживали ту владу ради њеног држања према Србима у БиХ и *„ради њене изразито непријатељске политике према томе народу кога систематски држи у ропству, експлоатише, прогони и омета у његовом економском, културном, социјалном и политичком развоју“*. У Легату се налази задњи лист једног таквог писма (Беч, 31.05.1901.) на њемачком језику, са 20 имена, потписника писма, међу којима: Ђорђе Пејановић, Васиљ Грђић и Петар Кочић, студенти филозофије у Аустрији. *Отвореним писмима* претходили су неки догађаји везани такође за студенте из БиХ у Бечу. Наиме, како пише Пејановић у мемоарима, Аустрија је у Бечу 1899. године отворила интернат за студенте из БиХ „

са задатком да на студенте стипендисте, будуће чиновнике у бос. хер. администрацији, утиче у духу повољном за аустро-угарску империјалистичку идеју. Бос. хер. студенти, њих око 50 разних вјера, народности и студија, нису били вољни да се испуне те жеље аустро-угарског режима, па су путем демонстрација и неприхватања Кућног реда интерната, настојали да укину интернат“. Студенти нису успјели у томе, истјерано је из интерната око 45 студената. Наиме, аустријска влада је дала студентима услов за останак у интернату изјашњавање о прихватању правила интерната са једноставним „да“ или „не“. Сви који су се изјаснили са „не“ истог тренутка су морали да напусте интернат. Један од студената који је напустио интернат био је и Ђорђе Пејановић. Због настале тешке материјалне ситуације, без смјештаја и новчане помоћи коју није могао очекивати од породице, морао је да напусти даље школовање у Бечу, те студије наставља у Загребу.

Из свог, како каже „осталог културно-просвјетног рада“ издваја: „рад у Управном одбору Српског дилетантског позоришта у Сарајеву, у Српском пјевачком друштву „Братство“ у Пљевљима, рад на формирању Савјета српских културно-просвјетних друштава у Југославији и рад у Савјету, рад на оснивању Међудруштвеног одбора „Просвјете“, „Напретка“ и „Препорода“ и рад у том одбору...“.

Говорећи о социјално-економском дјеловању Ђорђа Пејановића издвојићу рад на оснивању друштва за помагање сиромашне дјеце и њихово школовање у Скопљу, чиме се бавио док ја радио као професор у тамношњој гимназији. Такође, радећи као гимназијски професор у Пљевљима, организовао је слање сиромашне дјеце на занат у Загреб, о чему каже: „Радећи на тај начин, успио сам да пошаљем извјестан број дјеце на добре и савремене занате и да се од њих створе будући спремни и ваљани привредници и занатлије. Када сам отишао из Пљеваља, престао је и тај

рад“. Својим дјеловањем допринио је и изградњи нове зграде српске гимназије у Пљевљима, јер је стара зграда страдала у пожару, а како сам каже, захваљујући залагањима угледних Срба и њега, као вршиоца дужности директора гимназије, посао је завршен у кратком року.

У Мостару са неколико Срба занатлија оснива „Српско занатлијско друштво“ (1900) са задатком да помаже Србе занатлије у Мостару и морално и материјално. Такође, Пејановић је био и један од оснивача „Фонда свети Ђорђе“ у Пљевљима (1907) чији је задатак био *„да материјално помаже сиромашне привреднике и занатлије дајући им повољне кредите“*. Активно дјелује у „Одбору за помагање српске сиротиње у БиХ“ (1918) у Сарајеву, чији је задатак био прикупљање одјеће и обуће и слање у источне крајеве БиХ и западне крајеве Србије. У мемоарима о томе пише: *„У раду овога одбора учествовао сам са много успјеха и труда, био сам и уредник „Добротвора“, органа овог Одбора“*.

Послије завршетка Првог свјетског рата и формирања Краљевине СХС, основано је у Сарајеву „Удружење интернираца и политичких криваца у БиХ“, с циљем помагања лицима која су прије и за вријеме рата прогоњена, затварана и страдала. Први предсједник Удружења био је Ђорђе Пејановић и радио је врло активно скоро двије године (1919/1920).

Мемоари садрже још доста догађаја и *„момената када су се одигравале извјесне ствари“* у којима је Пејановић активно учествовао или није, али које су га се дотичале и оставиле јаче утиске. У овом раду није било могуће споменути све, али, свакако, биће о њима говора другом приликом, као и о Легату уопште.

Потреба отварања вриједних библиотечких збирки јавности кроз пренос грађе у дигитални облик, осигурање њиховог кориштења путем интернета те укључивање дигиталних репродукција културно-историјске баштине у образовне процесе, процесе научних истраживања, провођења

слободног времена и у друге сврхе представљају један од главних задатака Матичне библиотеке. Квалитетан одабир грађе за дигитализацију, израда дигиталних репродукција, организација њихове обраде и похране, дугорочна заштита и приступ те потицање на кориштење ради разумијевања културно-историјске баштине и стицања новог знања јесте улога Матичне библиотеке у овом процесу и у повезивању њене дигиталне баштине и корисника. Савремена рачунарска технологија омогућава ефикасно организовање система информација за ову врсту података, чиме се дају велике могућности чувања, претраживања и презентације научне и опште културне баштине широј публици, стручној и научној јавности као и едукацији школске дјеце и студената. Дигитализација ће омогућити очување грађе (оштећене, старе, крхке грађе попут старих рукописа, јединствених примјерака, фотографија) за будуће нараштаје, јер свјесни смо небриге о грађи која у друштву има велику вриједност, а за коју не постоје планови дугорочног чувања, јер се налази у опасности да буде читљива. Од почетка рада на дигитализацији Легата Ђорђа Пејановића скенирали смо око 500 листова рукописа.

Грађа из Легата Ђорђа Пејановића је дио културно-историјског наслијеђа српског народа у БиХ. Уређењем ове грађе, њеним чувањем и уступањем на кориштење Матична библиотека доприноси очувању писане баштине и освјетљавању живота и рада Ђорђа Пејановића, научног и културног радника. Грађа има велики потенцијал са научног, културног и историјског аспекта. Наша обавеза је да такву грађу учинимо доступном за научно-истраживачки рад, доступном свим корисницима, а у циљу његовања наше традиције и културе. Да би се ова вриједна и богата збирка приближила јавности и она била упозната са значајем и вриједношћу заоставштине Матична библиотека ће представити њен садржај кроз штампану и виртуелну изложбу, те ће на тај начин наставити њен живот и након затварања. Добра идеја, тема, концепт и креативност

произвешће изложбу која има могућност да допре до већег броја потенцијалних корисника него традиционална. Пракса библиотека у РС још увијек се није прилагодила данашњим технолошким могућностима па нисмо још створили критичну масу онлајн садржаја, надам се да ће то бити у скоројјој будућности. Наше библиотеке су прихватиле савремене технологије, али се још увијек супростављамо њиховом потпуном кориштењу, вјероватно из страха да ће технологије промијенити праву природу библиотека. Морамо се припремити за активно учешће у промоцији наше културне баштине и властитих вјештина и знања.

Када је у питању рукописна грађа легата континуирано радимо на истраживању како бисмо издвојили грађу која има већу научну или културну вриједност. Такође, настојимо утврдити садржи ли легат грађу која до сада није објављена, а то ни у ком случају не умањује значај рукописа у легату који су објављени.

Обрада и сређивање сваке личне библиотеке представља изазов при чему се на специфичан начин сагледава нека личност и упознаје сфера његовог интересовања, стваралаштва и доприноса. Личне библиотеке које је Матична библиотека имала част да прими од дародаваца или преузме од чланова њихових породица чувају се као посебне библиотечке цјелине због своје културне, научне, историјске али и завичајне вриједности, али и због значаја и угледа личности које су биле власници библиотека. Обавеза је Матичне библиотеке да чува и штити ове духовне вриједности за будуће генерације, промовише и презентује у јавности и тако омогући да ово културно благо буде видљиво и ван граница Босне и Херцеговине.

THE LEGACY OF ĐORĐE PEJANOVIĆ

Abstract: Central Library of East Sarajevo takes care of special collections in which there is a legacy of Đorđe Pejanović. Đorđe Pejanović was a Serbian scientific and cultural worker, prominent librarian, historian and theoretic

librarian, bibliographer and founder of Serbian cultural communities. He was a Serbian political activist against Austro-Hungarian occupation, he was a member of Serbian national communities for national enlightenment and the liberation from the Austro-Hungarian occupation. He was one of the chief editor of the Serbian cultural community "Prosvjeta" in Sarajevo, a member of the secret community and editor of the newspaper *Srpska svijest*, then a contributor to the Serbian newspapers *Srpska riječ*, *Pogled* and *Narod* in Sarajevo. He was the chief librarian of the Serbian Central Library in Sarajevo and was one of the founders of the Serbian dilettant theater in Sarajevo.

Material of the legacy has a great potential from the scientific, cultural and historical aspect. Manuscripts, correspondence, official and personal documents are certainly the most important and most valuable group in Legacy, which testifies to the teaching, library, bibliographical and educational work of Đorđe Pejanović.

The intention of Central Library of East Sarajevo is to make such material available to all users: scientists, researchers, students, public and tourists. One way is to open these valuable collections to the public through transmission of material in digital form and presentations of interesting printed and virtual exhibitions. Ensuring its use over the Internet and the inclusion of cultural and historical heritage in the educational processes, the processes of scientific research, leisure and other purposes are one of the main tasks of the Central Library.

Digitalization will enable the preservation of materials (damaged, old, fragile items such as old manuscripts, unique specimens, photographs) for future generations because we are aware of the lack of concern for the material which is of great value for society, and for which there are no plans for long-term storage because of the danger of being legible. Thanks to the Internet, cultural goods will be available to everyone, wherever they are, and it's just a matter of accepting new information technologies which follow the path of modern librarianship.

Keywords: Đorđe Pejanovic Legacy, special collections of manuscripts, promotions, digitalization, information technologies, Central Library of East Sarajevo.
